

Баранець Володимир Анатолійович,
аспірант Національної академії внутрішніх
справ

ІНСТИТУТ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Запровадження інституту кримінальних проступків, крім оптимізації роботи органів досудового розслідування та реалізації засади розумності стоків кримінального провадження, є рефлексією на необхідність гуманізації кримінального права загалом, зокрема шляхом трансформації окремих нетяжких злочинів на кримінальні проступки, а також гарантування судового захисту прав особи у справах про кримінальне обвинувачення (щодо кваліфікації майна, виправних робіт, короткострокового арешту тощо) на підставі вимог ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, реалізації вимог Конституції України про можливість конфіскації майна лише на підставі рішення суду [1, с. 110].

Крім згаданого, реалізація даного інституту також спрямована на удосконалення кримінального процесуального законодавства шляхом запровадження спрощеної процедури досудового розслідування та судового розгляду матеріалів кримінального провадження щодо кримінальних проступків; пом'якшення кримінальних покарань шляхом удосконалення санкцій за вчинення кримінальних проступків; впровадження в законодавство України рекомендацій Європейського Суду з прав людини та міжнародних стандартів у сфері боротьби зі злочинністю [2, с. 130].

Варто зауважити, що можливість запровадження кримінального проступку обговорювалась вченими-юристами ще у 60-х роках минулого століття. Так, Н. Ф. Кузнецова вказувала на необхідність під час класифікації діянь за ступенем суспільної небезпечності, об'єднати в єдину групу кримінальні правопорушення невеликої та ряд кримінальних правопорушень середньої тяжкості. Виходячи з цього, було запропоновано розділити суспільно небезпечні діяння на злочини та кримінальні проступки, які представляють істотно меншу суспільну небезпеку. Ця міра дозволила б продовжити диференціацію кримінальної відповідальності [3, с. 106].

Нагадаємо також, що у більшості розвинених країн світу кримінальні правопорушення також поділяються на категорії – злочини і проступки, які розслідуються як окрема категорія проваджень. Для цієї класифікації застосовується критерій характеру і ступеня суспільної небезпечності (шкідливості) діяння (у

кримінальних кодексах України, Литви та Молдови) або критерій тяжкості покарання. Характерним для континентального права є поділ злочинних діянь на порушення, проступки і злочини (КК Франції, ФРН). Проступки виділяються у КК Іспанії, Балтійських країн, Угорщини тощо. У США традиційною є класифікація кримінально каранних діянь на фелонію (англ. felony) – тяжкі та середньої тяжкості злочини; зловживання (англ. infraction or violation) – дрібні порушення; та місдімінор (англ. misdemeanor) – злочини невеликої тяжкості, або власне кримінальні проступки. Між протиправною шкідливою і протиправною небезпечною поведінкою особи встановлена чітка межа. За вчинення більшості проступків особа несе відповідальність або відразу, у вигляді сплати штрафу, або після рішення спеціального органу, який накладає стягнення у вигляді штрафу, виконання громадських робіт [4, с. 76].

Незважаючи на очевидні позитивні аспекти та відповідність світовим тенденціям, запровадження у вітчизняному законодавстві протиправного діяння у формі кримінального проступку зумовило виникнення низки проблемних питань, зокрема щодо їх правової кваліфікації, розмежування з кримінальними злочинами, а також караності за їх вчинення.

Так, Т. Михайліченко не погоджується з тим, що законодавець фактично пропонує розрізнити кримінальний проступок та злочин за допомогою виду та міри покарання. На думку вченої, первинно кримінальні проступки мали б бути «створені» насамперед за рахунок багатьох адміністративних правопорушень (які «ховаються» у Кодексі про адміністративні правопорушення) і деяких злочинів невеликої тяжкості. Однак ця мета так і не була досягнута. Додатково Т. Михайліченко відмічає справедливість позиції окремих науковців про те, що формальне перейменування злочину на кримінальне правопорушення у низці випадків видається невинуватим (зокрема, у ст. 107 КК України, адже умовно-дострокове звільнення може застосовуватися лише до неповнолітніх осіб, які відбули певну частку від призначеного строку покарання у виді позбавлення волі за нетяжкий, тяжкий чи особливо тяжкий злочин; можливість умовно-дострокового звільнення за вчинення кримінального проступку не передбачена) [5, с. 285].

Необґрунтованими видаються також зміни у ст. 12 КК України: здійснюючи поділ злочинів за тяжкістю (нетяжкі, тяжкі та особливо тяжкі злочини), фактично законодавець механічно поділив злочини невеликої тяжкості на дві підгрупи: 1) які мають штраф до 3000 н.м.д.г. та не передбачають позбавлення волі та 2) які передбачають в санкції частини статті штраф понад 3000 н.м.д.г. та/або позбавлення волі. І об'єднав другу підгрупу із «старими» злочинами середньої тяжкості, перейменувавши їх на «нетяжкі злочини». До того ж, мають

місце випадки, коли в окремих «старих» злочинах середньої тяжкості було замінене позбавлення волі на обмеження волі, таким чином переводячи цей злочин до категорії кримінальних проступків (приміром, ч. 1 ст. 185 КК України). На цілком обґрунтовану думку вченої, такий підхід зовсім не відповідає гуманістичним тенденціям [5, с. 285, 286].

Таким чином, запровадження інституту кримінальних проступків покликане передусім забезпечити швидкий, ефективний та якісний розгляд кримінальних проступків, а також дотримання таких процесуальних строків уповноваженими особами органів дізнання та судом. Водночас, аналіз окремих норм КК України, які складають правову основу згаданого інституту, дозволяє констатувати їх подекуди несистемний характер та наявність окремих необґрунтованих положень, що потребує якнайшвидшого виправлення для усунення порушень основоположних правових принципів.

Список використаних джерел:

1. Алексєєва-Даниленко Ю.В. Поняття кримінальних проступків та питання їх кваліфікації. *Європейські перспективи*. № 3. 2020. С. 110–116.
2. Борисов В.І., Тютюгін В.І., Демидова Л.М. Кримінальний проступок: концептуальні засади запровадження до національного законодавства. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2(7). С. 129–142.
3. Алексєєва-Даниленко Ю. В. Кримінальні проступки як специфічний вид кримінальних правопорушень. *Право.ua*. № 3. 2021. С. 105–110.
4. Кришевич О. В. Кримінальний проступок і злочин : новели законодавства. *Актуальні питання терії та практики досудового розслідування кримінальних проступків* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 14 листоп. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 74–78.
5. Михайліченко Т. Кримінальні проступки : особливості правового регулювання. *Підприємство, господарство і право*. № 7. 2020. С. 284–290.